## 11.1. Ситуація із забезпеченням прав українських громадян, які були вимушені покинути територію України внаслідок збройної агресії РФ.

За даними УВКБ ООН[1], через збройну агресію Російської Федерації проти України понад 6,8 млн українців були змушені виїхати з країни в пошуках тимчасового міжнародного захисту.

На кінець 2024 року, у період з 24 лютого 2022 року в державах Європи зареєстровано понад 6,2 млн українських громадян як осіб, що потребують тимчасового міжнародного захисту. Поза межами Європи перебувають ще майже 600 тис. українських громадян.[2]

Правовий режим тимчасового захисту визначено Директивою ЄС 2001/55/ЕС[3], яку було активовано спеціально для захисту переміщених з України внаслідок повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 року**.**

За даними Євростату на 30 вересня 2024 року статус тимчасового захисту[4] в ЄС мали майже 4,3 млн громадян країн, що не входять до ЄС[5], які виїхали з України внаслідок російської агресії.

Дані, наведені Євростатом, стосуються надання статусу тимчасового захисту на основі Виконавчого рішення Ради 2022/382 від 4 березня 2022 року[6], яке встановлює наявність масового переміщення осіб з України внаслідок російської війни проти України, та запровадження тимчасового захисту.

Країнами ЄС, які прийняли найбільше бенефіціарів тимчасового захисту з України, були Німеччина (1 129 335 осіб; 26,9% від загальної кількості ЄС), Польща (979 835; 23,3%) та Чехія (378 480; 9,0%).

Порівняно з кінцем серпня 2024 року найбільше абсолютне збільшення кількості бенефіціарів спостерігалося в Німеччині (+7 005; +0,6%), Польщі (+4 645; +0,5%) та Іспанії (+3 170; +1,5%). Зменшилася кількість бенефіціарів у Франції (-570; -0,9%) та Італії (-10; -0,0%).[7]

25 червня 2024 року Європейська Рада прийняла рішення про продовження тимчасового захисту для українців з 4 березня 2025 року до 4 березня 2026 року.

У грудні 2024 року Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України було перейменовано у Міністерство національної єдності України[8]. Однак на кінець 2024 року Уряд так і не затвердив Положення про Міністерство національної єдності України. Аналізуючи публічні промови, сфера повноважень відповідного органу буде спрямована на посилення політики щодо українців за кордоном.

Водночас украй важливим питанням залишається відсутність комплексної стратегії захисту прав і свобод українців, які внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України виїхали за кордон і перебувають на території інших держав, а також створення належних умов для їх повернення на територію України.

З метою детального вивчення реального стану перебування українців за кордоном, діючи в

рамках здійснення моніторингу та аналізу стану дотримання прав українців, які перемістилися до країн Європи внаслідок повномасштабного вторгнення РФ на територію України, Уповноважений ініціював дослідження становища українських біженців, передусім у країнах Європейського Союзу[9].

Мета цього дослідження – моніторинг дотримання прав громадян України, які вимушено перемістилися за кордон, визначення їхніх нагальних потреб, зокрема в контексті повернення в Україну, а також виявлення планів щодо повернення або інтеграції в приймаючих країнах. Особливу увагу приділено розробленню рекомендацій для покращення захисту прав українців за кордоном і сприянню ефективній комунікації між державними інституціями, неурядовими організаціями та діаспорою.

Дослідження передбачало кабінетну фазу, кількісний компонент (опитування) та якісний – проведення фокус-групових дискусій. Протягом 40 днів, відведених для заповнення анкет опитування, було отримано 4455 відповідей з понад 20 країн, в яких проживають громадяни України. Найбільше відповідей отримано з країн, де проживає найбільше українців: Польща (715), Німеччина (691), Іспанія (449), Нідерланди (407), тощо.

Водночас до фокус-групових дискусій долучилися 70 людей з різних регіонів України, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України.

Крім того, експерти Секретаріату Уповноваженого здійснювали візити до громадян України в країнах ЄС з метою спілкування з ними особисто та отримання інформації щодо їхніх нагальних потреб. Загалом до відповідних зустрічей було долучено понад 150 громадян України.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що чимала частина українських біженців, а саме 25%, планують повернутися додому, 16% планують жити на дві країни (за кордоном і в Україні). Водночас 38% адаптувалися в країнах перебування, знайшли роботу, освіту для дітей та тимчасово не розглядають можливість повернення. Ще 21% залишаються у стані невизначеності через нестабільну ситуацію в Україні та в країнах, де вони нині перебувають.

Українці високо оцінюють рівень підтримки, яку надає Європейський Союз та інші держави-партнери. Близько 87% опитаних зазначають, що вони мають тимчасовий захист у країнах ЄС і його аналоги поза межами Європи та користуються, наданими країнами перебування відповідно до статусу, ще 6% зазначили, що мають статус біженця, 4% – посвідку на тимчасове проживання.

На основі отриманих за результатами дослідження даних було підготовлено аналітичний звіт «Вимушене переміщення за кордон»[10], який містить значний обсяг інформації щодо досвіду перебування людей за кордоном та їхні думки щодо повернення в Україну, а також конкретні рекомендації органам державної влади для заохочення до повернення громадян України на Батьківщину. Цей документ також може стати основою для подальшої роботи новосформованого Міністерства національної єдності України.

За результатами дослідження та моніторингу додержання прав громадян України за кордоном слід зазначити, що майже для всіх них актуальні такі питання:

**(a) брак механізмів щодо захисту громадян України, які виїхали за кордон, та створення умов для їх повернення**

Україна як держава не може залишатися пасивною в питанні захисту прав своїх громадян за кордоном. Забезпечення належної комунікації та моніторингу стану прав українських громадян незалежно від країни перебування – невід'ємний обов'язок держави. Проте проблема ускладнюється різноманіттям приймаючих країн, розбіжностями в їхньому законодавстві порівняно з українським, а також недостатньою інформацією щодо конкретних проблем, з якими стикаються українці за кордоном. Тому постає нагальна потреба в комплексному вивченні їхнього становища та формулюванні стратегічних рішень.

Саме тому Уповноважений неодноразово звертався до Прем'єр-міністра України з проханням розглянути порушене питання та дати доручення профільним органам розробити стратегію захисту прав громадян України, які у зв'язку зі збройною агресією РФ виїхали за кордон, а також створення необхідних умов для їх повернення на територію України. У відповідь Мінекономіки повідомило Уповноваженому про початок роботи над створенням міжвідомчої робочої групи з метою спільного розроблення дорожньої карти щодо повернення вимушених мігрантів. На кінець 2024 року Уряд не затвердив відповідний документ.

**b) складність із визнанням документів про освіту, отриманих в Україні**

Наші співгромадяни, які хочуть продовжити професійну підготовку, навчання у вищих навчальних закладах або працевлаштуватися за кордоном, зобов'язані проходити складну, тривалу та дорогу процедуру оформлення відповідника документа про освіту, виданого за кордоном.

Згідно з вимогами країн Європейського Союзу та інших держав, громадяни України повинні подати документи для офіційного визнання їхньої освіти, отриманої в Україні, або визнання закордонних дипломів та атестатів. Однак ця процедура досить тривала (від 1 до 8 місяців) і платна (коштує від 76 до 200 євро залежно від країни та ступеня освіти).

Тому Уповноважений направив лист до МЗС із проханням ініціювати на рівні закордонних дипломатичних установ переговори з відповідними міністерствами освіти країн перебування наших громадян та обговорити можливості щодо спрощення та пришвидшення процедури визнання документів про освіту; зменшення фінансових витрат, пов'язаних із цією процедурою, або встановлення пільгових умов для громадян України, які постраждали від збройної агресії; впровадження тимчасових або спрощених механізмів для оперативного отримання еквівалентів дипломів чи атестатів для українських громадян. Наразі відповідне питання опрацьовується.

**(c) продовження освіти для осіб, які перемістилися за кордон унаслідок збройної агресії проти України**

Окремий спектр проблем виникає у громадян України, які виїхали за кордон, але хочуть продовжувати отримувати вищу освіту в Україні.

2024 року до Уповноваженого зверталися здобувачі фахової передвищої та вищої освіти, які

підлягають військовому обліку та які виїхали з ТОТ України та територій активних бойових дій за кордон і не можуть прибути на підконтрольну Уряду України територію для оформлення і подачі до закладів освіти військово-облікових документів.

*До Уповноваженого надійшло звернення від громадянина П. (в інтересах сина), який зазначив, що син є здобувачем вищої освіти першого (бакалаврського) рівня в Харківській державній академії фізичної культури (далі Академія).*

*У березні 2022 року внаслідок ракетного обстрілу РФ пожежної частини міста Маріуполь, Донецької області, син заявника отримав важкі поранення, через які був змушений виїхати на лікування до США.*

*2023 року, перебуваючи у США, він став студентом першого курсу Академії. Відтак у нього виник обов'язок подати військово-облікові документи до закладу освіти до 31 березня 2024 року, що передбачено листом МОН від 20.04.2023 №1/5528-23.*

*На час виїзду за кордон на лікування сину громадянина П. було 15 років. Він не був приписаний до призовної дільниці за місцем проживання та не отримав відповідних документів, оскільки відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» до призовних дільниць приписуються допризовники, яким у рік приписки виповнюється 17 років.*

*Таким чином, в Академії були наявні підстави для його відрахування із закладу освіти через ненадання військово-облікових документів.*

У рамках відкритого провадження за активного сприяння Уповноваженого Уряд прийняв постанову від 09 липня 2024 р. № 801 «Про внесення зміни до пункту 34 Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів»[11], якою надано можливість в умовах правового режиму воєнного стану здійснювати зарахування на навчання до закладів освіти громадян з відстроченням взяття їх на військовий облік і оформлення військово-облікових документів у семиденний строк з дати припинення чи скасування правового режиму воєнного стану.

Ще одне питання у сфері освіти для громадян України, які перебувають за кордоном, – дотримання права здобувачів медичної освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальностями галузі знань «22 Охорона здоров'я» на складання компонентів єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ) за місцем перебування, тобто за кордоном.

За результатами зустрічі Уповноваженого з ректорами закладів вищої освіти та очільниками МОН, МКСК та МОЗ з обговоренням нагальних проблем у сфері освіти виявили проблему, яка полягає в неможливості складати компоненти ЄДКІ здобувачам медичної освіти рівня «бакалавр» за місцем перебування (за кордоном).

Так, постановою Кабінету Міністрів України від 19 травня 2021 р. №497 «Про атестацію здобувачів ступеня фахової передвищої освіти та ступенів вищої освіти на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях у формі єдиного державного кваліфікаційного іспиту»[12] передбачено обов'язковість складання компонентів ЄДКІ для спеціальностей галузі знань «22 Охорона здоров'я», зокрема освітнього рівня перший (бакалаврський) за спеціальностями «Медсестринство» та «Фізична терапія, ерготерапія».

Водночас відповідно до прийнятої Кабінетом Міністрів України постанови від 28 березня 2023 р. №269 «Про внесення змін до Порядку здійснення єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ) для здобувачів ступеня вищої освіти магістр за спеціальностями галузі знань «22 Охорона здоров'я»[13] можливість здавати ЄДКІ за місцем перебування або проживання (за кордоном) була надана тільки здобувачам ступеня вищої освіти «магістр».

Таким чином вбачалося порушення права на освіту студентів, які навчаються за окремими спеціальностями галузі знань «22 Охорона здоров'я», зокрема освітнього рівня перший (бакалаврський), а також розрізнений підхід до забезпечення можливості здобувачам освіти, які проживають за кордоном, складати компоненти ЄДКІ.

З огляду на зазначене Уповноваженим надіслано акти реагування до МОН та МОЗ. Як результат, прийнято постанову КМУ від 06.09.2024 №1024 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. №334 і від 19 травня 2021 р. №497»[14].

Здобувачі медичної освіти рівня бакалавра, які перебувають за кордоном, отримали можливість складати іспити за місцем перебування.

**(d) неможливість оформлення паспортних документів для осіб мобілізаційного віку, які перебувають за кордоном, у разі відсутності електронних військово-облікових даних**

У зв'язку із змінами в законодавстві, а саме – з внесенням змін до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»[15], консульські установи не надають послуги особам мобілізаційного віку, які не мають внесених/оновлених військово-облікових даних.

Водночас чимало осіб, які до переміщення за кордон проживали на територіях, які наразі є тимчасово окупованими, не мають можливості оновити свої військово-облікові дані за допомогою застосунку «Резерв+». Неможливість оновлення пов'язана з тим, що евакуація або реорганізація військових комісаріатів, де особи перебували на обліку, не здійснювалася через тимчасову окупацію міст. Тому підтвердити інформацію щодо перебування зазначених осіб на військовому обліку в таких комісаріатах немає можливості, а будь-які відомості щодо їх обліку теж відсутні.

Водночас відповідно до частини 6 статті 14 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»[16] взяття на військовий облік призовників, військовозобов' язаних і резервістів у районних (міських) ТЦК та СП, органах СБУ, відповідних підрозділах розвідувальних органів здійснюють за їхньої особистої присутності. Однак у значної частини громадян України, які проживають за кордоном, немає можливості повернутися в Україну для особистого звернення до ТЦК та СП.

*До Уповноваженого надійшло звернення Посольства України в Королівстві Іспанія щодо врегулювання ситуації, яка склалася з підопічними/вихованцями спеціалізованих закладів. Так, до Королівства Іспанії було евакуйовано підопічні комунальних установ «Покровський психоневрологічний інтернат» та «Комишівський психоневрологічний інтернат» (загалом 107 осіб, зокрема 37 недієздатних, визнаних у судовому порядку судовими установами України). Законні представники, звертаючись за отриманням консульських послуг від імені підопічних, отримують відмови через відсутність внесених/оновлених даних підопічних у державному*

*реєстрі «Резерв +».*

Для врегулювання цієї ситуації Уповноважений направив листи до МОУ та ДМС із проханням ініціювати внесення змін до законодавчих актів, щоб врегулювати порушені питання та не допустити порушення прав громадян України, а за потреби – вдосконалити державний електронний реєстр «Резерв+» новими цифровими рішеннями. Наразі питання опрацьовується.

**(е) відмови у видачі паспортних документів закордонними відділеннями ДП «Документ»**

Унаслідок набрання чинності змінами до Закону України «Про мобілізацію та мобілізаційну підготовку»[17] з 24 квітня 2024 року громадяни України чоловічої статі мобілізаційного віку (від 18 до 60 років), які тривалий час проживають за кордоном і не мають можливості оновити військово-облікові дані, не можуть отримати послуги у відділення ДП «Документ» за кордоном та повноцінно отримувати консульські послуги через відсутність таких даних, зокрема в застосунку «Резерв+».

Відділення ДП «Документ» не видають паспортні документи, заяви на виготовлення яких було подано до набрання чинності новим положенням Закону України «Про мобілізацію та мобілізаційну підготовку», що є порушенням. Наразі вже є судові рішення[18], які вказують на неправомірні дії представників ДМС.

На розгляді Уповноваженого перебувало понад 150 звернень громадян України щодо порушення їхніх прав на оформлення та отримання паспорта громадянина України та паспорта громадянина України для виїзду за кордон, а також імовірного порушення строків виготовлення та доставлення виготовлених паспортних документів. У своїх зверненнях заявники інформують, що сплатили кошти за оформлення паспортних документів, однак послугу не було надано. Заявники подавали документи на виготовлення паспортних документів спільно з іншими особами, які отримали свої документи своєчасно, однак у видачі документів особами чоловічої статі віком від 18 до 60 років працівники відокремлених підрозділів Державного підприємства «Документ» за кордоном надають відмову.

Наразі в якості експериментального проєкту[19] представництва ДП «Документ» функціонують в Республіці Польща, в Чеській Республіці, у Федеративній Республіці Німеччина, в Італійській Республіці, у Словацькій Республіці, у Турецькій Республіці та в Королівстві Іспанія. Бек-офісом з обслуговування зазначених представництв призначено ГУДМС у Закарпатській області.

Аналіз звернень, що перебували на розгляді, а також повідомлень у засобах масової інформації, свідчить, що проблема порушення права на оформлення документів може стосуватися понад 65 тисяч громадян України чоловічої статі, зокрема осіб з інвалідністю I–II групи, а також осіб з інвалідністю з дитинства (пожиттєво).

*До Уповноваженого звернувся громадянин України, який 28 лютого 2024 року звернувся до підрозділу ДП «Документ», розташований в місті Братислава Словацької республіки, де подав заяву про прискорене виготовлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон та внутрішнього паспорта у формі ID-картки через закінчення терміну їх дії.*

*Унаслідок змін у законодавстві, які набрали чинності після 24 квітня 2024 року, процедура отримання паспортних документів теж змінилася. Закордонне відділення ДП «Документ» відмовилося видати вже виготовлений паспорт, посилаючись на неможливість його пересилання за кордон ДМС України.*

Згідно з інформацією із звернень, що надходили на адресу Уповноваженого, питання видачі паспортних документів відокремленими підрозділами ДП «Документ» за кордоном залишалося невирішеним.

У процесі вжиття заходів, спрямованих на захист і відновлення прав громадян України на оформлення та отримання паспортних документів за кордоном, було скеровано листи до МВС. Своєю чергою МВС поінформувало Уповноваженого, що розробляються та будуть прийняті відповідні нормативно-правові акти, спрямовані на забезпечення реалізації Закону № 3709-IX. У подальшому скеровувалися листи на адресу Державної міграційної служби України та Міністерства внутрішніх справа України щодо необхідності врегулювання порушених у зверненнях питань, а також відновлення порушених прав.

*На розгляді Уповноваженого перебувало звернення адвоката в інтересах громадянина України щодо отримання останнім паспорта громадянина України для виїзду за кордон.*

*Як було зазначено у зверненні, громадянин України 27.02.2024 звернувся до ДП «Документ» в Стамбулі, Турецька Республіка, щоб оформити паспорт громадянина України для виїзду за кордон.*

*Після отримання повідомлення про готовність паспорта громадянина України для виїзду за кордон, 02.10.2024 чоловік звернувся до ДП «Документ» у Стамбулі, проте йому відмовили у видачі.*

*Ураховуючи, що ДП «Документ» в Турецькій Республіці в жовтні 2024 року припиняв свою роботу, на адресу ДМС було скеровано вимогу про усунення порушень, що стали причиною затримки оформлення та видачі паспортного документа.*

*У результаті реагування Уповноваженого, 24.10.2024 чоловік отримав паспорт громадянина України для виїзду за кордон, оформлений на його ім'я.*

Для вирішення питання видачі оформлених паспортних документів відокремленими підрозділами ДП «Документ» за кордоном проводили робочі зустрічі з посадовими особами Державної міграційної служби України та ДП «Документ».

За результатами опрацювання проєкту постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання оформлення (у тому числі замість втраченого або викраденого), обміну паспорта громадянина України та паспорта громадянина України для виїзду за кордон, у тому числі за кордоном», Уповноважений надав аргументовану позицію. Ця позиція була предметом розгляду на погоджувальній нараді, під час якої зауваження Уповноваженого було враховано частково, однак відхилено в частині невідповідності акту статті 58 Конституції України[20].

Під час розгляду проєкту постанови 19.12.2024 Урядовим комітетом з питань цифрової трансформації, розвитку громад і територій, освіти, науки та інновацій, охорони здоров'я,

економічної, фінансової і правової політики, правоохоронної діяльності, паливно-енергетичного комплексу та інфраструктури його було повернуто розробнику акту на доопрацювання з урахуванням зауважень Уповноваженого.

**(f) Неможливість отримання допомоги на дітей, які народилися за кордоном**

Батьки, у яких народилася дитина під час тимчасового перебування за межами України, мають право дистанційно подати документи на призначення допомоги при народженні дитини.

За даними Мінсоцполітики України протягом 2024 року 6573 особи зверталися із заявою про призначення державної допомоги на дітей, які народилися за кордоном, з яких 6165 заяв було розглянуто позитивно, за 347 заяв було надано відмову у призначенні виплат, ще 61 заява перебуває у роботі компетентних органів.

Серед основних причин відмови в задоволенні клопотання одного з батьків про надання державної допомоги – порушення законодавчо визначених термінів, протягом якого батьки мають право звернутися за допомогою. Згідно з абзацом першим пункту 12 Порядку призначення та виплати державної допомоги сім'ям з дітьми[21], допомога при народженні дитини призначається за умови, що звернення за її призначенням надійшло не пізніше ніж через 12 календарних місяців після народження дитини.

Проте після детального вивчення ситуації з наданням відмов у призначенні державної допомоги було встановлено: основна причина відмови полягає в тому, що орган соціального захисту населення за зареєстрованим місцем проживання заявника на ТОТ України не здійснює свої повноваження, а іншого відповідального органу на території України не визначено на момент розгляду звернення.

*До Уповноваженого звернулася громадянка України, яка через збройну агресію РФ була змушена виїхати з Маріуполя до Королівства Бельгія, де народила сина, який у встановленому законом порядку через консульські установи отримав громадянство України. Заявниця протягом встановленого річного терміну неодноразово письмово зверталася до державних органів України для отримання допомоги, однак отримувала лише роз'яснення, що орган соціального захисту населення за місцем її зареєстрованого проживання (Маріуполь) не здійснює свої повноваження, а іншого відповідного органу на території України не визначено.*

Тому для врегулювання відповідного питання Уповноважений звертався до Мінсоцполітики України з пропозицією внести зміни до Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року №1751[22]. Так, Мінсоцполітики повідомило про розроблення проєкту постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо порядку призначення і виплати соціальної допомоги, виготовлення бланків посвідчень і забезпечення рішень суду».

Проте Мін'юстом не підтримано положення відповідного проєкту, оскільки у Верховній Раді України зареєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" щодо подовження строків звернення за призначенням державної допомоги сім'ям з дітьми на період дії воєнного стану в Україні» (реєстраційний

номер №11414 від 18 липня 2024 року)[23], яким передбачається встановити, що строки звернення щодо призначення допомоги при народженні дитини продовжуються на період дії воєнного стану в Україні. Наразі відповідний законопроєкт перебуває на розгляді Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики.

**(g) перепони в отриманні пенсій громадянами, які виїхали за кордон**

З початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України чимало пенсіонерів виїхали з країни для уникнення наслідків збройної агресії. Це створило необхідність адаптації механізмів пенсійного забезпечення для громадян, які тимчасово перебувають за кордоном.

Чинне законодавство України передбачає, що пенсійні виплати отримувачам, які перебувають за кордоном, продовжують нараховувати на їхні банківські рахунки. Відповідно до пункту 16 Порядку виплати пенсій через поточні рахунки в банках[24], якщо протягом року кошти не знімають з поточного рахунку, банк зобов'язаний повідомити про це Пенсійний фонд України. У такому разі отримувач повинен подати нову заяву до органу Пенсійного фонду особисто.

У разі невиконання цієї вимоги ПФУ припиняє перерахування коштів на рахунок і переводить виплати через оператора поштового зв'язку за місцем фактичного проживання одержувача в Україні.

Так, з 23 червня 2024 року набрав чинності Закон України від 25 квітня 2024 року №3674-IX[25], яким було внесено зміни до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»[26]. Зокрема, додано статтю 47-1, яка встановлює, що виплата пенсій особам, які тимчасово проживають за кордоном, здійснюється на банківські рахунки в Україні за умови проходження щорічної фізичної ідентифікації до 31 грудня.

*До Уповноваженого звернулась громадянка України, яка через збройну агресію РФ була змушена виїхати з України за кордон, де протягом тривалого часу не користувалася пенсійною банківською карткою. Як наслідок банк повідомив про це ПФУ, який припинив перерахування коштів на її рахунок. Заявниця протягом тривалого часу неодноразово зверталася до ПФУ для отримання допомоги, однак отримувала лише роз'яснення про необхідність затвердження порядку, який регулював механізм виплати пенсій для громадян, що тимчасово перебувають за межами країни.*

Водночас Кабінет Міністрів України мав би затвердити порядок, який регулює механізм виплати пенсій для громадян, що тимчасово перебувають за межами країни. З метою пришвидшення прийняття відповідного порядку Уповноважений звертався до Мінсоцполітики, однак наразі такий порядок залишається незатвердженим. Відсутність затвердженого порядку створює труднощі для пенсіонерів за кордоном, оскільки органи ПФУ не здійснюють ідентифікацію таких осіб. Прийняття відповідного порядку критично важливе для забезпечення реалізації прав громадян України, які через збройну агресію РФ змушені перебувати за кордоном.

**(h) неможливість отримання консульських послуг громадянами України, які перебувають у закладах закритого типу та були евакуйовані за кордон**

Наслідки збройної агресії проти України вплинули на всі аспекти життя її громадян, зокрема найбільш вразливих категорій населення. Одним із важливих рішень, прийнятих для захисту таких осіб, стало переміщення підопічних закладів закритого типу (реабілітаційних, геріатричних, психоневрологічних, освітніх закладів) за кордон. Це було зроблено для забезпечення необхідного їм лікування, соціального захисту та задоволення їхніх базових потреб у безпечних умовах. Однак цей процес виявив низку проблем, серед яких – неможливість отримання консульських послуг, необхідних для реалізації базових прав.

Підопічні закладів закритого типу, евакуйовані за кордон, часто стикаються з неможливістю використання нарахованої їм пенсії. Ці люди зазвичай мають часткову або повну втрату дієздатності, а управління їхніми фінансами здійснюють визначені опікуни. Проблема полягає в тому, що більшість таких опікунів залишаються в Україні і не мають доступу до банківських рахунків підопічних за кордоном. Відсутність руху коштів на рахунках протягом тривалого часу автоматично призводить до припинення нарахування пенсійних виплат відповідно до пункту 16 Порядку виплати пенсій та грошової допомоги через поточні рахунки у банках, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №1596.

Для поновлення виплати пенсій потрібна особиста присутність одержувача або його законного представника, а також надання великого переліку документів. Серед них – паспорт або його нотаріально засвідчена копія, судове рішення про встановлення опіки (для недієздатних осіб), документи про тимчасовий захист і реєстрацію за місцем проживання за кордоном, а також посвідчення факту, що фізична особа жива. Ці документи повинні бути засвідчені в консульських установах або дипломатичних представництвах України.

Однак процес отримання цих документів пов’язаний із суттєвими фінансовими витратами. Відповідно до наказу МЗС від 23.04.2018 №182[27] консульський збір передбачає оплату в розмірі 18 євро за посвідчення факту, що особа є живою, 9 євро за засвідчення копії кожної сторінки документа та 37 євро за засвідчення перекладу однієї сторінки. У разі надання судових рішень сума може значно зрости через великий обсяг документів. Для підопічних закладів закритого типу ці витрати непомірні, що фактично унеможливлює виконання необхідних вимог для відновлення пенсійних виплат.

З метою врегулювання відповідного питання Уповноважений звернувся до МЗС із проханням внести зміни до Положення про консульський збір та Інструкції про порядок справляння сум консульського збору за вчинення консульських дій, обліку сум консульських надходжень та проведення звірок фактичних консульських надходжень в закордонних дипломатичних установах України[28], звільнивши підопічних закладів закритого типу від оплати цих послуг, та Мінсоцполітики – із проханням розробити спрощену процедуру відновлення пенсій для цієї категорії громадян, враховуючи їхній соціальний і фінансовий статус. Наразі питання опрацьовується.

**(l) складнощі із отриманням паспортних документів жителями ТОТ АР Крим**

Громадяни України, які виїжджають з ТОТ АР Крим, стикаються з проблемою отримання паспортів громадянина України. Мешканці Криму можуть звертатися до будь-якого підрозділу Державної міграційної служби (ДМС) на підконтрольній Україні території, проте часто вони стикаються з труднощами через втрату архівних даних і потребу додаткової ідентифікації, що подовжує процес до двох місяців. Наявна також проблема з інформуванням

мешканців Криму про їхні права та процедури документування.

На розгляді Уповноваженого перебувало 21 звернення громадян України, які повернулися з ТОТ АР Крим. Звернення стосувалися питань відновлення документів, що посвідчують особу та належність до громадянства України, зокрема громадян України, які на момент окупації не досягли віку, з якого оформлюють паспортний документ.

Перебуваючи на території Європейського Союзу, заявники стикаються з проблемою ідентифікації особи та оформлення документів. Відсутність можливості підтвердження особи створює проблему з оформленням посвідчення на повернення в Україну. Водночас застосування адміністративної процедури встановлення особи виключається, а доступ до судової процедури на території України обмежено для таких осіб. Варто зазначити відсутність єдиної судової практики у таких справах.

Серед причин, що сприяють наявній на сьогодні ситуації з порушенням прав громадян України, які повертаються з ТОТ АР Крим, – недостатня комунікація між закордонними дипломатичними установами України та ДМС України і Міністерством юстиції України, що створює перешкоди у встановленні та ідентифікації особи. За втручання Уповноваженого вдається сприяти в оформленні посвідчення на повернення в Україну та оформлення документів в Україні.

*Уповноважений здійснював провадження за зверненням громадянки України, яка виїхала з ТОТ АР Крим, щодо порушення її права на документування паспортом громадянина України та повернення на територію України. У своєму зверненні заявниця зазначала, що вона народилася на території АР Крим і документована свідоцтвом про народження. У березні 2023 року вона виїхала з ТОТ АР Крим до Республіки Білорусь, а потім до країни Європи та на момент звернення не мала змоги повернутися в Україну. Для ідентифікації своєї особи та оформлення документів для повернення в Україну заявниця зверталася до Генерального консульства України в Дюссельдорфі, Генерального консульства України в Мюнхені та Генерального Консульства України у Вроцлаві. Проте питання щодо оформлення їй документів залишилося невирішеним.*

*Для з'ясування інформації про можливі способи вирішення питання підтвердження заявницею громадянства України та оформлення їй паспорта громадянина України направлено запит до ДМС. Після з'ясування всіх обставин встановлено потребу здійснення ідентифікації особи, у зв'язку з чим на адресу ДМС було скеровано вимогу про вжиття заходів у межах компетенції. За результатами ідентифікації особи заявниці та встановлення її належності до громадянства України 15.10.2024 заявниця отримала паспорт громадянина України .*

Своєю чергою наявні на сьогодні процедури ідентифікації особи та підтвердження належності до громадянства України не дають змоги ефективно забезпечити захист прав громадян України, які проживали на момент окупації на території АР Крим і мають намір повернутися на територію, підконтрольну уряду України.

Після того, як територія АР Крим була окупована РФ, доступ до архівних документів реєстрації актів цивільного стану було втрачено. На сьогодні більшість актів цивільного стану залишається неоцифрованою та потребують звірки із наявними архівними документами, які збереглися і які були евакуйовані. Однак навіть за умови, коли Міністерство

юстиції України на запити Уповноваженого підтверджує наявність актового запису про народження, Міністерство закордонних справ України та закордонні дипломатичні установи України здебільшого відмовляють громадянам України, які повертаються з тимчасово окупованої території Криму, видавати посвідчення на повернення в Україну.

*Уповноважений здійснював провадження за зверненням громадянки України в інтересах її матері та брата, які виїхали з ТОТ АР Крим, щодо можливого порушення їхніх прав на документування паспортними документами. Як стверджувала заявниця, її матір і брат виїхали з ТОТ АР Крим. На підставі паспорта громадянина України зразка 1994 року матір заявниці та на підставі свідоцтва про народження брата заявниці 10.06.2024 в'їхали з Республіки Білорусь на територію Республіки Польща.*

*У своєму зверненні заявниця повідомляла, що її матір для оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон і брат для оформлення паспорта громадянина України зверталися до ДП «Документ» у Варшаві, Республіка Польща. Проте в оформленні таких документів їм відмовлено.*

*У рамках здійснення провадження направлено відповідні запити до ДМС, Мін'юсту та МЗС. Після отримання інформації, яка підтверджувала належність осіб до громадянства України, на адресу ДМС було скеровано лист про вжиття заходів для документування зазначених осіб. У результаті реагування Уповноваженого у вересні 2024 року оформлено паспортні документи матері та брату заявниці, які вони отримали у відокремленому підрозділі ДП «Документ» у Федеративній Республіці Німеччина.*

## 11.2. Діти за кордоном

За даними Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) через збройну агресію РФ проти України починаючи з 24 лютого 2022 р. з 7,5 млн українських дітей змінили місце проживання 4,8 млн дітей, з них 2,5 млн переселилися в межах України, 2,3 млн – виїхали за кордон[29].

Водночас тривале перебування дітей за кордоном, ситуації з їх вилученням у законних представників ускладнюють повернення на територію України та негативно впливають на збереження та розвиток їхньої української ідентичності.

Вимушеного переміщення за кордон зазнали діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах і зараховані на цілодобове перебування до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування.

Прихисток, наданий українським дітям на території іноземних держав, а також зусилля цих держав у забезпеченні прав і найкращих інтересів тимчасово переміщених (евакуйованих) дітей стали важливим елементом підтримки України державами-партнерами у складний час.

Завдяки спільним зусиллям, оперативним рішенням та плідній співпраці країн-партнерів, міжнародним організаціям стало можливим забезпечити гідні умови проживання, доступ до медичних та реабілітаційних послуг, а також належний рівень безпеки.

Однак перебування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, протягом тривалого часу в умовах евакуйованих інституційних закладів без влаштування у сімейні форми не відповідає найкращим інтересам дитини, зокрема порушує право на виховання у сім'ї.

Ситуація, що склалася, вкотре підтверджує необхідність розроблення та ухвалення українським урядом змін до законодавства щодо реформування системи догляду за дітьми та визнання пріоритету сімейного виховання, а також повернення українських дітей до сімейних форм виховання та їх розміщення в безпечних регіонах.

### 11.2.1. Ситуація з тимчасово переміщеними (евакуйованими) закладами за межі України

Уразливе становище дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей, що перебувають у складних життєвих обставинах (далі – діти), особливо загострився внаслідок повномасштабного військового вторгнення РФ. Щонайменше 4739 українських дітей із закладів інституційного догляду та виховання різних типів, форм власності та підпорядкування тимчасово переміщено (евакуйовано) за межі України.

За даними Нацсоцслужби, кількість таких дітей, які перебувають за межами України, становить 1953 осіб, зокрема: Польща – 730, Німеччина – 419, Австрія – 194, Туреччина – 164, Італія – 133, Швейцарія – 120, Румунія – 99, Нідерланди – 90, Іспанія – 83, Литва – 46, Греція – 9, Словенія – 9, Грузія – 8, Хорватія – 7.

Кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають за межами України, становить 1 495 осіб.

| **Область** | **Кількість дітей, евакуйованих за межі України із закладів різних типів** | **Кількість дітей, які вибули або повернулися з евакуації в Україну** | **Кількість дітей, які продовжують перебувати за межами України** |
|---|---|---|---|
| Одеська | 882 | 489 | 393 |
| Дніпропетровська | 679 | 343 | 336 |
| Запорізька | 554 | 313 | 241 |
| Київська | 480 | 236 | 244 |
| Донецька | 416 | 140 | 276 |
| Кіровоградська | 198 | 147 | 51 |
| Київ | 190 | 118 | 72 |
| Чернігівська | 120 | 94 | 26 |
| Миколаївська | 36 | 0 | 36 |
| Інші | 1261 | 899 | 362 |

Мінсоцполітики відповідно до міжурядових домовленостей та в межах своїх повноважень організовує моніторинг умов перебування дітей за межами України, дотримання соціальних стандартів і прав у державі їхнього перебування. Окремо визначено обов'язок відповідальних

суб'єктів здійснювати моніторинг стану утримання та перевірки умов перебування, виховання та догляду тимчасово переміщених (евакуйованих) дітей. Водночас результати виїзних та безвиїзних моніторингових візитів засвідчили, що в більшості закладах вказані моніторинги не здійснював жоден суб'єкт моніторингу або здійснював формально.

*Внаслідок отриманої інформації щодо можливих порушень прав дитини в Турецькій Республіці Уповноважений ініціював термінове проведення моніторингового візиту до Турецької Республіки.*

*11–15 березня 2024 року група Секретаріату Уповноваженого за участі Офісу Головного Омбудсмана Турецької Республіки, представників Міністерства сім'ї та соціальних послуг Турецької Республіки виявила кричущі порушення прав дитини, а саме права на життя та безпеку, відсутність доступу до освітніх, соціальних та медичних послуг. Крім того моніторинговою групою було встановлено значну кількість дітей, які ймовірно зазнали фізичного, психологічного та сексуального насильства.*

*Однак попередній моніторинговий візит до Турецької Республіки, який здійснювався Мінсоцполітики та Нацсоцслужбою 2023 року, навпаки, засвідчив належні умови перебування дітей, задовільну організацію освітнього процесу та доступ до всіх необхідних послуг. Жодних рекомендацій щодо необхідності вжиття заходів для захисту прав і законних інтересів дітей Мінсоцполітики не надавало.*

Зважаючи на фактичне невиконання відповідальними центральними органами виконавчої влади функцій щодо здійснення моніторингу прав дітей, евакуйованих за кордон, Уповноважений ініціював проведення працівниками Секретаріату Уповноваженого моніторингових візитів щодо дотримання прав дітей, тимчасово переміщених (евакуйованих) з інституційних закладів до Турецької Республіки, Республіки Польща, Республіки Австрія, Федеративної Республіки Німеччини. Відповідно до подальших рекомендацій, наданих Уповноваженим за результатами моніторингових візитів, здійснених протягом березня–травня 2024 року, а також на виконання доручення Прем'єр-міністра України, Мінсоцполітики почало формування груп у складі Держдіти для здійснення моніторингових візитів та оцінювання потреб дитини із залученням фахівців соціальної роботи.

Важливо наголосити, що переміщення дітей стало вимушеним та беззаперечно тимчасовим заходом, що зумовлено непередбачуваною негайною необхідністю порятунку дітей. Разом із тим, зважаючи на тривалість перебування дітей за межами України, нездійснення відповідними державними обласними військовими адміністраціями контролю за тимчасовим переміщенням (евакуацією), наявність системних проблем в організації діяльності супроводжуючих осіб, важливо наголосити на практиці обмеження прав офіційних представників українських дітей (супроводжуючих осіб) судовими або адміністративними органами окремих держав.

Особливе занепокоєння викликає прийняття судовими або адміністративними органами країн за місцем перебування дитини рішень про призначення опікунів дітям з числа громадян цих країн, а також відмови в наданні дозволу тимчасово переміщеним (евакуйованим) українським дітям у поверненні на територію України (навіть коли таке повернення заплановане до родини офіційних представників дитини, визначених компетентними органами

України).

*Під час моніторингового візиту до Центру соціально-психологічної реабілітації дітей №1 Служби у справах дітей та сім'ї виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), евакуйованого до ФРН, було з'ясовано, що судами Німеччини призначено опіку над вихованцями Центру без жодного узгодження з українською стороною. В межах здійснення моніторингового візиту представників моніторингової групи не було допущено до дітей. За інформацією, отриманою від Служби у справах дітей та сім'ї виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) на території Німеччини продовжує перебувати 29 вихованців центру, доступ до яких обмежений навіть для консульських установ.*

2021 травня 2024 року та 14–18 грудня 2024 року було здійснено моніторингові візити щодо дотримання прав дітей, тимчасово переміщених (евакуйованих) на територію Австрійської Республіки. Під час зазначених моніторингових візитів було встановлено, що австрійська сторона не має наміру повертати українських дітей назад на територію України. Водночас Міністерство юстиції Австрійської Республіки зазначило, що діти, які перебувають на території Австрійської Республіки, підпорядковуються австрійському законодавству. Тому відвідування родинами дітей з метою їх подальшого всиновлення на території України не дозволяється. Попри те, що українська сторона влаштовує дітей у сім'ї громадян України, а також наявні 37 потенційних кандидатів в усиновлювачі для дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) на територію Австрійської Республіки, австрійська сторона не надає можливості реалізувати право дітей на зростання в сімейному оточенні та повернути дітей на територію України. Зазначені факти створюють ризики неповернення дітей, які продовжують перебувати на території Австрійської Республіки.

На кінець 2024 року Секретаріат Уповноваженого зафіксував випадки обмеження повноважень супроводжуючих осіб як законних представників дітей, а також обставини, що перешкоджають поверненню з тимчасового переміщення (евакуації) дітей, які наразі переміщені:

до Італійської Республіки (з Санаторно-оздоровчого центру соціальної реабілітації «Смарагдове місто», Чинадіївського дошкільного навчального закладу (дитячого будинку) інтернатного типу Закарпатської обласної ради, комунального закладу «Бердянська загальноосвітня санаторна школа-інтернат I–III ступенів» Запорізької обласної ради, КНП СОР «Сумський обласний спеціалізований будинок дитини», КНП «Прилуцький обласний будинок дитини «Надія», комунального закладу «Чернігівський ліцей» Чернігівської обласної ради);

до Федеративної Республіки Німеччина (з Центру соціально-психологічної реабілітації дітей №1 Служби у справах дітей та сім'ї виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації);

до Швейцарської Конфедерації (з Центру соціально-психологічної реабілітації дітей Служби у справах дітей Краматорської міської ради);

Австрійської Республіки (комунального некомерційного підприємства «Кіровоградський обласний спеціалізований будинок дитини нового типу Кіровоградської обласної ради»,

Сіверськодонецької обласної санаторної школи, Комунального закладу «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей №1» Криворізької міської ради);

Королівства Іспанія (Миколаївської філії Парасковіївської СШ № 40 Донецької обласної ради).

Неузгодженість позицій у питанні повернення українських дітей на територію України окремими державами – членами Ради Європи призводить до перебування дітей протягом тривалого часу в умовах інституційних закладів без влаштування у сімейні форми, що не відповідає найкращим інтересам дитини, зокрема порушує право на виховання в сімейному оточенні.

При цьому практика роз'єднання дітей із супроводжуючими особами та іншими дітьми (у тому числі рідними братами й сестрами) виключає можливість виховання дітей в умовах культурної самобутності та індивідуальності, мови та національних цінностей, а також сімейних зв'язків.

Водночас проблемними питаннями, пов'язаними з ризиком обмеження повноважень законних представників дітей – громадян України із закладів інституційного догляду та виховання, тимчасового переміщених (евакуйованих) за межі України, залишаються:

- необхідність встановлення місцезнаходження на території іноземних держав усіх українських дітей, яким за рішенням суду або відповідного адміністративного органу призначено опікунів з числа громадян приймаючої країни, та надання допуску представників закордонних дипломатичних установ України, зокрема консулів, до таких дітей;
- вжиття заходів щодо скасування рішення про надання міжнародного захисту (або інших спеціально передбачених статусів перебування на території іноземних держав) дітям (у разі попереднього отримання таких статусів);
- запобігання відмовам у наданні дозволу тимчасово переміщеним (евакуйованим) українським дітям у поверненні на територію України;
- забезпечення повернення в Україну дітей із закладів, щодо яких прийнято відповідне рішення української сторони.

Вжиття цих заходів повною мірою відповідає положенням статті 16 Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей[30], якою передбачено, що набуття або припинення батьківської відповідальності в силу закону, без втручання судового або адміністративного органу, визначається правом держави звичайного місця проживання дитини. Батьківська відповідальність, яка існує згідно з правом держави звичайного місця проживання дитини, визнається навіть після зміни цього звичайного місця проживання на іншу державу. При цьому, за загальним правилом, наведеним у статті 5 цієї ж Конвенції, судові або адміністративні органи Договірної Держави звичайного місця проживання дитини, тобто саме компетентні органи української сторони, мають юрисдикцію вживати заходів, спрямованих на захист особи чи майна дитини.

Зокрема, у 2024 році Кабінетом Міністрів України внесено зміни до Порядку тимчасового переміщення[31], якими передбачено ряд вимог до організації повернення на територію

України тимчасово переміщених (евакуйованих) дітей, а саме:

влаштування повернутих на територію України дітей повинно відбуватися в сімейні форми виховання (прийомні родини, дитячі будинки сімейного типу, сім'ї опікунів/піклувальників), родини усиновлювачів та патронатні родини;

влаштування дітей в заклади або малі групові будинки можливе лише у виключних випадках, зокрема якщо є обставини, які загрожують життю і здоров'ю дитини за місцем тимчасової евакуації або обмежують права на охорону здоров'я, освіту, її фізичний, духовний і розумовий розвиток;

діти можуть повертатися тільки на території громад, які мають "помірний" та "задовільний" рівні ризику безпеки відповідно до методики МОН.

Також змінами передбачено, що до кожного випадку повернення застосовуватиметься індивідуальна оцінка потреб за формою, затвердженою Мінсоцполітики, Мінреінтеграції та МВС, а звернення дитини про бажання повернутися в Україну вважатиметься підставою для розгляду можливості повернення.

Ухвалені зміни удосконалюють механізм повернення дітей, а головне — дають можливість дітям опинитись в сімейному середовищі, адже кожна дитина має право на зростання в сім'ї.

Серед основних причин, через які діти поверталися (вибували) з евакуації, є повернення у родини біологічних батьків (475 дітей), влаштування під опіку, піклування (390 дітей), влаштування в прийомну сім'ю, дитячий будинок дитячого типу (351 дитина), усиновлення (166 дітей), влаштування до навчальних закладів (329 дітей), влаштування/повернення до закладів інституційного догляду та виховання (512 дітей).Важливо наголосити, що протягом 2022–2024 років державна політика у сфері охорони дитинства в Україні зазнала значного перегляду пріоритетів, про що свідчить впровадження нових підходів у забезпеченні прав і найкращих інтересів дитини, увідповіднення до законодавства Європейського Союзу.

### 11.2.2. Ситуація у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, що тимчасово переміщені (евакуйовані) за кордон

За інформацією ОВА, станом на 31.12.2024 за кордоном перебуває 221 дитячий будинок сімейного типу (ДБСТ), до якого зараховано 1420 дітей, 314 прийомних сімей, до яких зараховано 637 дітей, а також 4 111 дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, над якими встановлено опіку/піклування.

Водночас існує відмінність між нормами й положеннями українського законодавства і законодавством країни перебування щодо визнання законності представництва інтересів дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, прийомними батьками, батьками-вихователями, опікунами дітей.

Відповідно до українського законодавства опіка/піклування над дитиною встановлюється органом опіки та піклування, а також судом у випадках, передбачених частинами 3 та 4 ст. 60 Цивільного кодексу України[32]. Водночас у більшості європейських країн це питання вирішує виключно суд.

Тому уповноважені органи країн, до яких тимчасово перемістилися дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї, опікуни разом із дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, не визнають законності перебування дітей на територіях їхніх країн та в судовому порядку встановлюють опіку над такими дітьми іноземцями.

*До Уповноваженого звернулися батьки-вихователі одного з ДБСТ, яке було евакуйоване за кордон, з приводу відібрання у них вісьмох дітей. Причиною відібрання було невизнання італійською владою документів опікунів/піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів, які є згідно з українським законодавством їхніми законними представниками.*

*За цим зверненням було відкрито провадження Уповноваженого, під час здійснення якого було ініційовано та проведено робочі зустрічі з представниками генеральної прокуратури та сімейного суду Італії, за результатами яких дітей було повернуто батькам-вихователям.*

Положеннями статті 52 Конституції України[33] визначено, що утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Саме тому, коли такі діти влаштовані до сімейних форм виховання та перебувають за кордоном, важливе посилення контролю за умовами їх утримання, виховання, навчання та медичного забезпечення службами у справах дітей, органів опіки та піклування.

### 11.2.3. відібрання дітей у батьків, інших законних представників за кордоном

В умовах воєнного стану на контролі Уповноваженого продовжує перебувати питання відібрання дітей у батьків та інших законних представників за кордоном.

Відповідно до інформації Нацсоцслужби, на 31.12.2024 компетентними органами держав перебування у батьків, інших законних представників було вилучено 460 дітей, з них найбільше – у Федеративній Республіці Німеччина (), Республіці Польща (49), Чеській Республіці (36).

| № | Країна перебування | Кількість дітей<br>Кількість відібраних дітей | Кількість повернутих дітей |
|---|---|---|---|
| 1 | Австрія | 14 | 3 |
| 2 | Бельгія | 4 | 0 |
| 3 | Велика Британія | 9 | 1 |
| 4 | Греція | 2 | 0 |
| 5 | Данія | 13 | 4 |
| 6 | Естонія | 1 | 0 |
| 7 | Ірландія | 9 | 0 |
| 8 | Іспанія | 21 | 2 |
| 9 | Італія | 23 | 13 |
| 10 | Латвія | 1 | 0 |
| 11 | Литва | 1 | 0 |
| 12 | Люксембург | 3 | 0 |
| 13 | Нідерланди | 17 | 2 |
| 14 | Німеччина | 160 | 21 |
| 15 | Норвегія | 19 | 4 |

| | | | |
|---|---|---|---|
| 16 | Польща | 49 | 9 |
| 17 | Португалія | 2 | 2 |
| 18 | Словаччина | 2 | 1 |
| 19 | США | 1 | 1 |
| 20 | Фінляндія | 9 | 1 |
| 21 | Франція | 25 | 6 |
| 22 | Хорватія | 1 | 0 |
| 23 | Швейцарія | 18 | 1 |
| 24 | Швеція | 20 | 1 |
| 25 | Чехія | 36 | 7 |
| **РАЗОМ** | | **460** | **79** |

Найбільш поширеними причинами відібрання дітей за кордоном лишаються:

- неналежне виконання батьками своїх батьківських обов'язків;
- низький рівень відповідальності батьків щодо виконання їхніх батьківських обов' язків;
- наслідки психологічного травмування батьків і дітей у зв'язку зі збройною агресією РФ в Україні.
- невизнання документів опікунів/піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів, які згідно з українським законодавством є їхніми законними представниками. У багатьох країнах таким документом є виключно рішення суду.

*До Уповноваженого звернувся громадянин Є. з приводу того, що у Федеративній Республіці Німеччина у його дружини відібрали дитину. За зверненням було відкрито провадження Уповноваженого. Під час здійснення провадження з'ясовано, що син заявника залишився без батьківського піклування через шпиталізацію матері на території ФРН, куди переміщилася родина після початку вторгнення.*

*Працівники Секретаріату Уповноваженого провели роботу щодо сприяння батьку у поверненні дитини. Організовано зустрічі консульської посадової особи з представниками соціальних служб та сімейного суду ФРН щодо сприяння поверненню сина батькові. Також працівники Секретаріату Уповноваженого зв'язалися зі службою у справах дітей за місцем постійного проживання сім'ї в Україні та Державною прикордонною службою України. Заявнику повернуто сина.*

Після надходження звернення щодо відібрання дітей за кордоном у батьків та інших законних представників громадян України протягом 2024 року здійснювалася співпраця з Нацсоцслужбою на виконання вимог Порядку повернення до України позбавлених батьківського піклування дітей, які є громадянами України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 №569[34].

Оскільки консульські установи України захищають за кордоном права та інтереси громадян України, Департамент консульської служби МЗС надавав доручення відповідним консульським установам з'ясувати ситуацію, що виникла стосовно кожної дитини в країні перебування, та відповідно до статей 1, 20 Консульського статуту[35].

З метою повернення українських дітей, відібраних у батьків та інших законних представників,

Секретаріат Уповноваженого налагодив співпрацю з Нацсоцслужбою, МЗС, органами опіки та піклування і ССД органів державної влади та органів місцевого самоврядування на місцях.

Утім, взаємодія закордонних дипломатичних установ України та Нацсоцслужбою з центральними органами країн тимчасового перебування українських дітей залишається проблематичною, що ускладнює процес повернення дітей батькам та іншим законним представникам. Це спричинено тим, що центральні органи іноземних країн обмежені законодавством країн перебування українських дітей та їхніх батьків чи інших законних представників, зокрема в частині доступу до персональних даних.

Також гострою є проблема неефективності роботи **органів опіки та піклування за місцем постійного проживання дітей та їхніх законних представників в Україні.** Так, органи опіки та піклування, всупереч Порядку[36], уникають виконання своїх основних функцій, спрямованих на захист прав дітей, залишених без батьківського піклування. Також слід зауважити, що органи опіки та піклування не вживають заходів щодо повернення дітей, як це передбачено пунктом 6 Порядку[37]. Така бездіяльність створює додаткові ризики для дітей та затримує їх повернення в безпечне середовище.

Батьки та інші законні представники, чиїх дітей було відібрано за кордоном, зіштовхуються з відсутністю належної правової допомоги для захисту їхніх прав у судах іноземних держав; складнощами комунікації з соціальними службами та державними органами країн перебування; неналежним представництвом їхніх інтересів у судах цих країн.

Для вирішення цих проблем необхідно посилити контроль за роботою органів опіки, підвищити їхню відповідальність, забезпечити правову підтримку батькам, а також активізувати міжнародну співпрацю для захисту прав дітей і забезпечення їхнього повернення до України.

**(d) Діти, які опинилися за кордоном без законних представників**

Законодавство України (стаття 313 ЦК України[38]) надає право особам, що досягли 16 років, на вільний самостійний виїзд за межі країни. Однак в умовах війни та масових переміщень деякі діти віком від 16 до 18 років опинилися за межами України без супроводу батьків або інших законних представників, що спричиняє низку правових, соціальних та гуманітарних проблем, які потребують оперативного вирішення та комплексного підходу.

Відсутність належного обліку консульськими установами ускладнює моніторинг та збереження зв'язку дітей з Україною. Така ситуація ставить під загрозу безпеку дітей і потребує особливої уваги, оскільки в багатьох європейських країнах пересування дітей без супроводу батьків чи законних представників до досягнення ними 18 років заборонено. Для прикладу, в Італії діє юридичний термін "*неповнолітній іноземець без супроводу батьків*" (*minore straniero non accompagnato*, MSNA), що охоплює всіх іноземців віком до 18 років, які прибули до Італії без супроводу законних представників. У Польщі діти, які прибули на територію країни без супроводу батьків або законних представників, мають статус «*неповнолітній без законного представника*» (małoletni bez opiekuna prawnego).

Діти, які прибули на територію держав – членів ЄС без супроводу законного представника, незалежно від того, чи є у них статус дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського

піклування, автоматично отримують тимчасовий захист відповідно до Директиви Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року[39] про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту в разі масового напливу переміщених осіб і про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб і відповідальності за наслідки такого прийому.

Процедура надання тимчасового захисту передбачає зокрема дозвіл на проживання на весь термін дії захисту, доступ до освіти, медичної чи іншої допомоги та соціального захисту. Держави – члени ЄС зобов'язані враховувати найкращі інтереси дитини та якнайшвидше вжити заходів для забезпечення необхідного представництва неповнолітніх дітей без супроводу законного представника, які користуються тимчасовим захистом.

Надалі законодавство країн надає дітям без супроводу батьків можливість інтеграції через мовні курси та спеціальні програми. Законні представники, призначені дітям судовими або адміністративними органами країни тимчасового перебування, виконують функції щодо забезпечення безпеки, сприяння адаптації до нового соціального середовища, інтеграції у суспільство та здобуття освіти або працевлаштування.

Для прикладу, під час відвідування групового будинку імміграційних послуг Solum на території Республіки Фінляндія встановлено, що всі діти, які опинилися на території Республіки Фінляндії без супроводу (незалежно від наявності статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування), підлягають тимчасовому захисту країни перебування. Перебуваючи у відповідних групових будинках, діти отримують медичну допомогу, психологічну підтримку та освітні послуги, а також забезпечення базових потреб.

Система соціалізації та інтеграції Республіки Фінляндії спрямована не лише на тимчасову підтримку, а й забезпечення довгострокового добробуту та розвитку дітей. Діти, які досягли 18 років, отримують підтримку у вигляді пошуку житла та продовження навчання, забезпечення професійної підготовки, внаслідок чого підвищується ймовірність асиміляції дітей та неповернення до України.

Окрім того, коли діти опиняються за кордоном без законних представників, вони потрапляють у незнайоме соціальне середовище, де немає друзів, родичів, а інколи навіть знайомих. Зазначене може провокувати обставини, коли діти вступають у конфлікт із законом та потребують представлення їх інтересів.

Виїзд дітей за кордон зумовлено війною, спробою уникнення мобілізації, відсутністю доступу до якісних і системних освітніх послуг, соціальної підтримки та безпеки, а також доступними умовами, які пропонують іноземні країни (зокрема якісною освітою, стабільністю та соціальними гарантіями). Відсутність державних програм повернення дітей я молоді, а також їхньої реінтеграції, поглиблює ці виклики, сприяє загостренню проблеми демографічного відпливу, що призводить до втрати людського капіталу, особливо серед молодого покоління.

**(f) Право на освіту дітей за кордоном**

Станом на 31.12.2024 перебувають за кордоном і здобувають освіту в закордонних або українських закладах освіти 298 174 дітей. Кількість дітей, які продовжили навчатися в українських закладах освіти, – 163 462, натомість у закордонних закладах освіти – 134 712.

Перебуваючи за кордоном, діти зіштовхуються з різними проблемами та викликами, що стосуються здобуття освіти. Серед найбільш розповсюджених – подвійне навантаження на учнів у засвоєнні навчального матеріалу. У деяких країнах є вимога щодо обов'язкової освіти, що спонукає батьків зараховувати дитину до місцевого закладу освіти (навіть тоді, коли дитина продовжує навчатися в українському закладі освіти), що й спричиняє подвійне навантаження на дітей, обрання батьками лише одного закладу освіти, переважно закордонного. З іншого боку, адміністрація українського закладу освіти відмовляє дитині в навчанні за дистанційною формою здобуття освіти тоді, коли дитина також не охоплена навчанням у країні перебування через особливі потреби, що суперечить українському законодавству.

Окрім цього, перед системою освіти постали серйозні виклики щодо забезпечення доступу дітей до якісної освіти в закладах інституційного догляду та виховання, особливо тих, що були тимчасово переміщені (евакуйовані) за межі України. З метою вивчення ситуації було здійснено моніторингові візити, які виявили проблеми та вади в організації освітнього процесу для дітей.

В евакуйованих закладах за якість освітнього процесу (щоденне виконання завдань та їхню якість) відповідають педагоги та директори закладів освіти, які фізично перебувають в Україні та безпосередньо з учнями не контактують. Фактично в тимчасово переміщених (евакуйованих) закладах діти навчаються за трьома основними формами здобуття освіти. Водночас кожна з вказаних форм має свої особливості, які можуть призводити до порушення прав дитини.

**1. Дистанційна форма.** Навчання відбувається без безпосереднього контакту з вчителями, учні отримують завдання через месенджери для самостійного виконання. Така форма навчання може негативно вплинути на якість освітнього процесу через відсутність ефективного зворотного зв'язку та можливості індивідуального підходу до кожного учня.

**2. Змішана форма (поєднання дистанційної та очної форми освіти).** Учні, які перебувають у тих самих закладах, що й до евакуації, продовжують навчатися за тими ж формами, що й їхні однокласники в Україні. Виявлено, що діти, які навчаються за змішаною формою, мають обмежений доступ до якісної освіти через перебування у закладах із недостатньою матеріально-технічною базою та відсутністю кваліфікованих педагогів.

*Під час моніторингового візиту до Турецької Республіки з'ясовано, що за місцем тимчасового переміщення (евакуації) дітей у готелі «Лариса» на рецепції закладу обладнано клас, в якому наявні лише 25 робочих місць. Натомість дітей, які потребують доступу до онлайн-освіти, понад 200. Крім того, моніторингова група з'ясувала, що за освітнім процесом відсутній належний контроль – діти грають в ігри та займаються своїми справами. На прохання моніторингової групи, діти не могли показати, як відбувається навчальний процес, оскільки не вміли користуватись платформою для навчання.*

**3. Очна форма.** Ця форма забезпечує кращу взаємодію між учителями та учнями, але стикається з проблемами недостатнього фінансування, нестачі ресурсів та адаптації до нових умов, недостатність кваліфікованих педагогічних кадрів.

З урахуванням опису особливостей навчання дітей, які перебувають за межами території

України, виявлено низку таких проблем: вибір форми здобуття освіти, складнощі адаптації та цькування українських дітей.

*У липні 2024 року до Уповноваженого звернувся заявник щодо порушення права його дитини з особливими освітніми потребами на здобуття освіти за кордоном.*

*Заявник стверджує, що його дитина не охоплена навчанням, адже адміністрація українського закладу освіти, розташованого на території Болгарії (філія освітнього українського проєкту у Варні), відмовила в зарахуванні дитини до цього закладу. Натомість в українському закладі Києва освітній процес не організовано належним чином, що спричиняє порушення права дитини на здобуття освіти.*

*Завдяки втручанню Уповноваженого дитині організовано навчання за дистанційною формою здобуття освіти в закладі Києва. Право дитини на освіту поновлено.*

## РЕКОМЕНДАЦІЇ

**Верховній Раді України:**

- забезпечити розгляд і прийняття проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про державну допомогу сім'ям з дітьми" щодо подовження строків звернення за призначенням державної допомоги сім'ям з дітьми на період дії воєнного стану в Україні» (реєстраційний номер №11414 від 18 липня 2024 року).

**Міністерству закордонних справ України:**

- внести зміни до Положення про консульський збір України, затвердженого наказом Міністерства закордонних справ України №182 від 23 квітня 2018 року «Про затвердження Положення про консульський збір України та Інструкції про порядок справляння сум консульського збору за вчинення консульських дій, обліку сум консульських надходжень та проведення звірок фактичних консульських надходжень в закордонних дипломатичних установах України»[40], звільнивши від сплати консульського збору підопічних закладів закритого типу, які через збройну агресію РФ проти України були евакуйовані за кордон;
- ініціювати на рівні ЗДУ переговори з відповідними міністерствами освіти країн перебування наших громадян та обговорити можливості щодо спрощення та пришвидшення процедури визнання документів про освіту; зменшення фінансових витрат, пов'язаних із цією процедурою, або встановлення пільгових умов для громадян України, які постраждали від збройної агресії; впровадження тимчасових або спрощених механізмів для оперативного отримання еквівалентів дипломів чи атестатів для українських громадян;
- забезпечити інформування компетентних органів України через консульські установи

щодо випадків порушення прав дитини законними представниками за межами України;
- впровадити ефективний механізм надання допомоги батькам та іншим законним представником, у яких відібрано дітей за кордоном, зокрема забезпечення супроводу, який містить: надання послуг перекладу під час звернень до установ та організацій країн перебування, правового супроводу, надання психологічного супроводу на безоплатній основі;
- забезпечити постійну комунікацію представників консульських установ безпосередньо з дітьми, які перебувають за кордоном без супроводу, для моніторингу дотримання їхніх прав і, в разі потреби, сприянню захисту їхніх прав.

**Міністерству національної єдності України:**

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт нормативно-правового акта, що передбачатиме затвердження стратегії захисту прав і свобод громадян України, які через збройну агресію РФ виїхали за кордон і перебувають на території інших держав, а також створення необхідних умов для їх повернення на територію України;
- розробити та впровадити державну програму повернення українських дітей і молоді з-за кордону та їхньої подальшої реінтеграції в українське суспільство, а також програми шляхом створення робочої групи з напрацювання загальнодержавної концепції.

**Міністерству національної єдності України, Міністерству закордонних справ України, Міністерству освіти і науки України:**

- забезпечити ведення обліку дітей, які перебувають за межами України та здобувають освіту в закордонних закладах освіти, закладах освіти України, а також вжиття заходів задля задоволення їхніх національно-культурних та мовних потреб.

**Міністерству юстиції України:**

- забезпечити механізм забезпечення представлення інтересів дітей, які перебувають у конфлікті із законом, за межами України.

**Міністерству соціальної політики України:**

- забезпечити моніторинг становища дітей без супроводу за кордоном, а також під час їх повернення;
- розробити та затвердити порядок здійснення Нацсоцслужбою контрольних заходів за здійсненням органами опіки та піклування функцій, передбачених Порядком повернення до України позбавлених батьківського піклування дітей, які є громадянами України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 №659.

**Міністерству соціальної політики України спільно з Пенсійним фондом України**:

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт нормативно-правового акта щодо затвердження порядку виплати пенсій для громадян, що тимчасово перебувають за межами країни, запровадивши для відповідних осіб

проходження щорічної фізичної ідентифікації, відповідно до ст. 47¹ Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»[41];
- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт нормативно-правового акта про внесення змін до Порядку виплати пенсій та грошової допомоги через поточні рахунки в банках, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 1999 року №1596 «Про затвердження Порядку виплати пенсій та грошової допомоги через поточні рахунки в банках»[42], які передбачатимуть спрощену процедуру поновлення виплати пенсій для підопічних закладів закритого типу з урахуванням їхнього нинішнього соціального статусу та фінансового становища.

**Національній соціальній сервісній службі України:**

- забезпечити системну взаємодію з питань інформування з дипломатичними установами та представництвами за кордоном щодо дітей, які залишилися без супроводу.

**Міністерству оборони України, Міністерству внутрішніх справ України, Державній міграційній службі України:**

- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт нормативно-правового акта, який визначатиме механізм оформлення (зокрема замість втраченого або викраденого), обміну паспорта громадянина України та паспорта громадянина України для виїзду за кордон, зокрема за кордоном для осіб, заяви на виготовлення яких було подано до набрання чинності положеннями Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 11 квітня 2024 року;
- розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт нормативно-правового акта про внесення змін до Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07 грудня 2016 року № 921[43], який передбачатиме визначення механізму віддаленого оновлення/внесення військово-облікових даних для осіб мобілізаційного віку, які перебувають за кордоном.

**Міністерству внутрішніх справ України:**

- подати на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови про внесення змін до Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 07.05.2014 № 152.

**Державній міграційній службі України:**

- забезпечити належне функціонування відокремлених підрозділів ДП «Документ» за кордоном;
- забезпечити видачу паспортних документів через відокремлені підрозділи ДП «Документ» за кордоном у порядку та на умовах, визначених чинним законодавством України.

[1] Офіційний вебсайт Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine?_gl=1*17152yn*_rup_ga*ODAyMjY3MzkwLjE3MTEzNTUyMzM.*_rup_ga_EVDQTJ4LMY*MTcyMjUwNjg1NS4zLjAuMTcyMjUwNjg1NS42MC4wLjA.*_ga*ODAyMjY3MzkwLjE3MTEzNTUyMzM.*_ga_MYDG2EP686*MTcyMjUwNjg1NS4yLjAuMTcyMjUwNjg1NS42MC4wLjA

[2] Там само

[3] Council Implementing Decision establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001, and having the effect of introducing temporary protection: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0091&qid=1646384923837

[4] Glossary:Asylum decision / Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Asylum_decision

[5] Glossary:European Union (EU) / Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:European_Union_(EU)

[6] Виконавче рішення Ради Європейського Союзу 2022/382 від 04.03.2022: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/06/25/ukrainian-refugees-council-extends-temporary-protection-until-march-2026/

[7] Офіційний вебсайт Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine?_gl=1*17152yn*_rup_ga*ODAyMjY3MzkwLjE3MTEzNTUyMzM.*_rup_ga_EVDQTJ4LMY*MTcyMjUwNjg1NS4zLjAuMTcyMjUwNjg1NS42MC4wLjA.*_ga*ODAyMjY3MzkwLjE3MTEzNTUyMzM.*_ga_MYDG2EP686*MTcyMjUwNjg1NS4yLjAuMTcyMjUwNjg1NS42MC4wLjA

[8] Постанова Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2024 р. №1366 "Про перейменування Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України": https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1366-2024-%D0%BF#Text

[9] Національний партнер у реалізації цієї ініціативи – Проєкт Ради Європи «Полегшення доступу до прав людини й основних послуг для внутрішньо переміщених осіб та осіб, що повертаються в Україну».

[10] Аналітичний звіт «Вимушене переміщення за кордон»: https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_%D0%92%D0%B8%D0%BC%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B5_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BC%D1%96%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B7%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%BD_10_03_v2.pdf

[11] Постанова Кабінету Міністрів України від 9 липня 2024 р. №801 «Про внесення зміни до пункту 34 Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів», ред. від 09.07.2024: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/801-2024-%D0%BF#Text

[12] Постанова Кабінету Міністрів України від 19 травня 2021 р. №497 «Про атестацію здобувачів ступеня фахової передвищої освіти та ступенів вищої освіти на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях у формі єдиного державного кваліфікаційного іспиту», ред. від 07.09.2024: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2021-%D0%BF#Text

[13]Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2023 р. №269 «Про внесення змін до Порядку здійснення єдиного державного кваліфікаційного іспиту для здобувачів ступеня вищої освіти магістр за спеціальностями галузі знань "22 Охорона здоров'я"»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269-2023-%D0%BF#Text

[14] Постанова Кабінету Міністрів України від 6 вересня 2024 р. №1024 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 334 і від 19 травня 2021 р. № 497»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2024-%D0%BF#Text

[15] Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», ред. від 19.12.2024: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text

[16] Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», ред. від 19.12.2024, ст. 14: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text

[17] Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», ред. від 19.12.2024: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text

[18] Рішення Закарпатського окружного адміністративного суду від 05.11.2024 №260/4777/24: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122842088

[19] Постанова Кабінету Міністрів України від 10.06.2022 №678 «Про реалізацію експериментального проекту щодо оформлення паспорта громадянина України та паспорта громадянина України для виїзду за кордон громадянам України, які перебувають за межами України»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/678-2022-%D0%BF#Text

[20] Згідно з повідомленням на офіційному вебсайті ДМС від 14.02.2025 відновлено видачу паспортних документів чоловікам віком від 18 до 60 років за кордоном без надання додаткових документів https://dmsu.gov.ua/news/dms/17915.html, з урахуванням зауважень Уповноваженого.

[21] Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001№1751 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» ред. від 13.09.2024: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1751-2001-%D0%BF#Text

[22] Там само

[23] Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про державну допомогу сім'ям з дітьми" щодо подовження строків звернення за призначенням державної допомоги сім'ям з дітьми на період дії воєнного стану в Україні»: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44578

[24] Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 1999 року №1596 «Про затвердження Порядку виплати пенсій та грошової допомоги через поточні рахунки в банках»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1596-99-%D0%BF#Text

[25] Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання питання обчислення страхового стажу та пенсійного забезпечення»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-20#Text

[26] Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», ред. від 19.12.2024: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text

[27] Наказ Міністерства закордонних справ України від 23.04.2018 №182 «Про затвердження Положення про консульський збір України та Інструкції про порядок справляння сум консульського збору за вчинення консульських дій, обліку сум консульських надходжень та проведення звірок фактичних консульських надходжень в закордонних дипломатичних установах України» від 16.05.2023: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0610-18#n78

[28] Наказ Міністерства закордонних справ України «Про затвердження Положення про консульський збір України та Інструкції про порядок справляння сум консульського збору за вчинення консульських дій, обліку сум консульських надходжень та проведення звірок фактичних консульських надходжень в закордонних дипломатичних установах України», ред. від 16.05.2023: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0610-18

[29] Розпорядження КМУ від 26 листопада 2024 р. №1201-р «Про схвалення Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028 роки та затвердження операційного плану заходів на 2024–2026 роки з її реалізації»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-2024-%D1%80#Text

[30] Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19.10.1996 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_002#Text

[31]Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2023 №546 «Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення» ,https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2023-%D0%BF#Text

[32] Цивільний кодекс України ред. від 10.01.2025, ст. 60: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

[33] Конституція України, ред. від 01.01.2020, ст. 52: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

[34] Постанова Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 № 569 «Про затвердження Порядку повернення до України позбавлених батьківського піклування дітей, які є громадянами України» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2003-%D0%BF#Text

[35] Консульський статут України, затверджений Указом Президента України від 02.04.1994 №127/94: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94

[36] Там само

[37] Там само

[38] Цивільний кодекс України, ред. від 10.01.2025, ст/313: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

[39] Директива Ради 2001/55/ЄС про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту в разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб і відповідальності за наслідки такого прийому ред. від 20.07.2001: https://ips.ligazakon.net/document/MU01293

[40] Наказ Міністерства закордонних справ України «Про затвердження Положення про консульський збір України та Інструкції про порядок справляння сум консульського збору за вчинення консульських дій, обліку сум консульських надходжень та проведення звірок фактичних консульських надходжень в закордонних дипломатичних установах України», ред. від 16.05.2023: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0610-18

[41] Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», ред. від 19.12.2024, ст. 47¹: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#n2737

[42] Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виплати пенсій та грошової допомоги через поточні рахунки в банках», ред. від 13.09.2024: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1596-99-%D0%BF#Text

[43] Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів», ред. від 15.11.2024: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-%D0%BF#n10